

שתי הפתעות

16 נובמבר 2023

מנחם מאוטנר

הזוועות שחולל החמאס ב-7 באוקטובר נחשפו לעיני העולם, אבל העולם הגיב בעוינות כלפי ישראל. הימין טוען: העולם אנטישמי. בלא לכפור בקיומה של אנטישמיות, סיבה חשובה לתגובת העולם היא מעשיה ארוכי השנים של ישראל בשטחים.

ישראל הופתעה פעמיים בשבוע של ה-7 באוקטובר. ההפתעה האחת – ענקית – הייתה הצלחתם של אנשי החמאס לחזור ללא פחות מ-22 יישובים בעוטף עזה והיכולת שלהם לפעול ביישובים משך שעות ארוכות כמעט באין מפריע, וכן ההשתלטות של אנשי החמאס על מפקדת אוגדת עזה. ההפתעה השנייה הייתה התגובה הצוננת, ולא אחת גם העוינת, כלפי ישראל בעולם, למרות שבתוך ימים ספורים נחשפו מעשי הזוועה שחוללו אנשי החמאס באזרחים תושבי העוטף, וכן נחשפה העובדה שהחמאס הצליח להעביר לעזה כ-240 בני אדם מהיישובים, ובהם כ-30 ילדים, בני אדם שהחמאס אינו מוכן למסור את שמותיהם, ואינו מוכן לאפשר לנציגי הצלב האדום לבקרם. לנוכח הכשלים החמורים שלה בטיפול במפוני עוטף עזה, הממשלה הנוכחית הוצגה על ידי רבים מאז ה-7 באוקטובר כחדלת אישים. בעיניי, אחד המחדלים הנוראים של הממשלה הוא הימנעותה מליצור קמפיין בדעת הקהל העולמית, שעל פיו יש לחייב את החמאס למסור לצלב האדום את רשימת החטופים, וכן לאפשר לצלב האדום לבקר את החטופים ולברר את מצב בריאותם.

הימין הישראלי פיתח הסבר מידי לתגובה הזאת של העולם: העולם אנטישמי. חלק מהימין הוא דתי, והוא חותר לכך שישראל תחזק את זיקתה התרבותית לציביליזציה של היהדות ולהלכה על חשבון הזיקה שלה לתרבות המערב, לליברליזם ולדוקטרינה של זכויות האדם. בשביל בני אדם אלה, הטענות שהמערב אנטישמי מתלכד היטב עם הזוהות התרבותית שהם מבקשים לכונן במדינה.

אין להכחיש שיש בעולם תופעות של אנטישמיות. יתר על כן, התופעות האלה הולכות ומתגברות בשנים האחרונות. אבל אנטישמיות היא הסבר פשטני מדי לתגובת העולם כלפי אירועי ה-7 באוקטובר. ההסבר שאני רוצה להציע הוא שהעולם נחשף זה עשרות בשנים למופעים של אכזריות של צה"ל, ובעיקר מתנחלים מסוימים, כלפי הפלסטינים תושבי יהודה ושומרון, ובעקבות זאת הקהילה הבין-לאומית מפתחת, זה לא מעט שנים, עוינות כלפי ישראל. עוינות זו כל כך חמורה עד כי היא מגיעה לעתים לטיעון שיש לבטל את קיומה של ישראל ולהקים במקומה מדינה פלסטינית "מהנהר ועד הים".

ברצוני להדגיש: הרוע של מעשי החמאס הוא קיצוני ונורא; זהו רוע מהגרועים שחזה בהם המין האנושי, והוא [עולה כדי פשעים נגד האנושות](#). כמו כן, כמה מהתגובות של נשות ואנשי האקדמיה, אינטלקטואלים ואמנים בעולם למה שקרה ב-7 באוקטובר עלו כדי כשל מוסרי נורא, משום שהתגובות [גיננו את ישראל אבל נמנעו מלגנות את הפשעים הנוראים של החמאס](#), או [גיננו אותם בשפה רפה ולקונית](#). אבל האמת חייבת להיאמר: קיים רוע גם באופן שבו נוהגת ישראל בפלסטינים, ואני רוצה להציע את הסברה שהרוע הזה הוא העומד כעת ביסוד ההתייחסות לישראל כאשר היא מצפה להבנת העולם ולתמיכת העולם.

אכן, שאלת היחס שבין ביקורת על מדיניות ישראל בשטחים לבין האנטישמיות עומדת ביסוד "[הכרזת ירושלים על האנטישמיות](#)", שפורסמה בשנת 2021 על ידי מכון ון ליר בירושלים. ההכרזה נוסחה בידי מלומדים מתחומי הדעת של לימודי האנטישמיות, לימודי השואה, לימודי היהדות, ולימודי המזרח התיכון, וחתמו עליה כ-350 מלומדים מישראל ומהעולם.

ההכרזה אומרת שמטרתה, מצד אחד, לחזק את המאבק באנטישמיות, ומהצד האחר, להגן על אפשרות קיומו של דיון חופשי באשר לעתיד היחסים שבין ישראל והפלסטינים. בהמשך לכך, ההכרזה מורה שעוינות לישראל עשויה להיות ביטוי של עמדה אנטישמית, אבל בה במידה היא יכולה להיות גם תגובה להפרת זכויות אדם מצד ישראל או תגובה רגשית של אדם פלסטיני למעשים שנוקטת ישראל.

ההכרזה קובעת כי תמיכה בתביעה הפלסטינית לצדק ולקבלת הזכויות הפוליטיות, הלאומיות, האזרחיות וזכויות האדם המוכרות על פי המשפט הבין-לאומי, אינה עולה בהכרח כדי אנטישמיות; כי ביקורת על הציונות או התנגדות לציונות כצורה של לאומיות, או הצעה של הסדרים חוקתיים ליחסים שבין יהודים ופלסטינים בין הנהר והים, אינן עולות בהכרח כדי אנטישמיות; וכי ביקורת על ישראל, הנתמכת בראיות, לרבות ביקורת על מוסדות המדינה של ישראל, על העקרונות העומדים ביסוד קיומה, על הפרקטיקות שהיא מקיימת בתחומיה, בגדה המערבית, בעזה ובמזרח התיכון בכללותו, אינה עולה בהכרח כדי אנטישמיות. ההכרזה ואמות המידה שהיא קובעת הן חשובים במיוחד ככל שמצד אחד גוברת האנטישמיות בעולם ומצד שני גוברת הביקורת על מעשיה של ישראל ביהודה ושומרון ובעזה.

ניתן להציע כמה נקודות ציון בולטות העומדות ביסוד הביקורת על ישראל בעולם:

מאז שובו של בנימין נתניהו לשלטון ב-2009 ישראל עשתה הכל כדי למוסס את התביעה של הלאומיות הפלסטינית להגדרה עצמית בשטחים (תביעה הנסמכת על אחד מעקרונות היסוד של המשפט הבין-לאומי בעידן שמאז מלחמת העולם השנייה). הליכוד, שעלה לשלטון ב-1977, הכריע הכרעה היסטורית: היעד של הלאומיות היהודית, הציונות, בעשורים של סוף המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21 אינו השגת שלום עם העם הפלסטיני, אלא המשך ההחזקה בשטחים והרחבת מפעל ההתנחלות בהם. גישה זו הגיעה לשיאה בשני הרכיבים המרכזיים שבמדיניותו של נתניהו כלפי הפלסטינים: העמדה שאי-אפשר להגיע להסכמות פוליטיות עם הרשות הפלסטינית משום שהיא מייצגת רק מחצית מהעם הפלסטיני, בעוד שהמחצית השנייה נשלטת על ידי שלטון טרור (זהו "תיזת הבידול" המפורסמת של נתניהו, שהתרסקה ב-7 באוקטובר); והניסיון לעקוף את התביעות של הלאומיות הפלסטינית בדרך של חתירה להסכמי שלום עם איחוד האמירויות הערביות, בחריין, מרוקו וסודאן ("הסכמי אברהם").

אבל כל העולם יודע את מה שישראל ממאנת להודות בו: בגדה המערבית חי עם פלסטיני בן כשלושה מיליון בני אדם (ובעזה חיים עוד כשני מיליון פלסטינים), ועל פי המשפט הבין-לאומי העם הזה זכאי לממש את זכותו להגדרה עצמית – בדרך של הקמת מדינה עצמאית, בדרך של הקמת מדינה עצמאית שחלק ממוסדותיה שלובים באלו של מדינה שכנה, למשל ירדן או ישראל, או בדרך של היטמעות במדינה שכנה, למשל ירדן.

בעשורים האחרונים כוננה ישראל בשטחים משטר הלוכש יותר ויותר סממנים של אפרטהייד. על פי חוקת בית הדין הפלילי הבין-לאומי מ-1998 [אפרטהייד הוא פשע נגד האנושות](#).

שר האוצר של ישראל, בצלאל סמוטריץ', פרסם בשנת 2017 את "[תכנית ההכרעה](#)" שלו. מהתוכנית עולה שהפלסטינים תושבי השטחים יוכלו להישאר במקומותיהם כאזרחים סוג ב' תחת שלטון אפרטהייד ישראלי, ואם יתנגדו לכך בכוח כי אז יהיו נדונים להרג נרחב מידי צה"ל.

השר לביטחון פנים בממשלת ישראל, איתמר בן גביר, הוא חסיד של הרב מאיר כהנא, שפיתח תיאולוגיה גזענית ואלימה. כהנא ראה את העם היהודי כעם הנבחר, שתרבותו נעלה בבירור על תרבויות הגויים. הוא התנגד להימצאותם של לא-יהודים בארץ ישראל. לפיכך, קבע, יש "לטהר" את ארץ ישראל בגבולותיה המקראיים מאלה שאינם יהודים, כלומר לגרשם ממנה, או אף להורגם, ועד אז לשלול את זכויות האזרח שלהם ולנקוט נגדם פעולות טרור ואלימות כדי לגרום להם לעזוב מרצון. הנקמה – בראש ובראשונה נקמה בערביי ארץ ישראל – היתה ערך חשוב במשנתו של הרב כהנא (לדיון נרחב ראו מנחם מאוטנר, [למות ולהרוג בשביל מדינה \(רב-תרבותית\) \(2023\)](#) פרק 7).

כדי להבין את יחס העולם לישראל חשוב במיוחד לשים לב למעשיהם של אנשי נוער הגבעות - תנועה שהחלה מתפתחת בשטחים במחצית השנייה של שנות ה-90. אנשי התנועה שואבים את השראתם מהתיאולוגיה של הרב מאיר כהנא ומהתיאולוגיה הגזענית והאלימה של הרב יצחק גינזבורג.

הרב גינזבורג תופס את היהודים כשונים מהותית מן הלא-יהודים וכנעלים עליהם. היהודי מתאפיין בתכונות חיוביות, דוגמת יכולת לשאת הפכים, אחדות וערבות הדדית, עמקנות ושלמות רגשית ושכלית, כותב הרב גינזבורג, ואילו הלא-יהודי מצוי בעמדת ה"מקבל" מן ה"שפע" היהודי וקשור בתכונות שליליות, דוגמת אנוכיות, חומריות, שנאה וחסרון דעת. הרב גינזבורג חותר לכינונה של מלכות ישראל המשיחית, שתחסל

את אויבי ישראל ותפעל לבניית בית המקדש. שלטונה של מלכות זו אמור להשתרע בכל תחומי ארץ ישראל המקראית, והיא אמורה להיות מיושבת בצפיפות על ידי יהודים. על פי חזונו של הרב גינזבורג, המדינה היהודית האידאלית צריכה להיות נקייה ממי שאינם יהודים, בראש ובראשונה ערבים, ויש לפעול אפוא בכוח להרחקתם מגבולותיה. הרב גינזבורג מרבה לשבח את הקנאות והנקמה בגויים. הוא כתב הסכמה לספר "תורת המלך" שחיברו הרבנים יצחק שפירא ויוסף אליצור במכון התורני של הישיבה שבראשה עמד, ישיבת "עוד יוסף חי", ספר המתיר הריגת ערבים חפים מפשע. בקונטרס "ברוך הגבר" משבח הרב גינזבורג את מעשהו של ד"ר ברוך גולדשטיין, שב-25 בפברואר 1994 רצח במערת המכפלה 29 מתפללים מוסלמים ופצע למעלה מ-120.

לאחרונה [תיעדתי](#) את המעשים שנוקטים אנשי נוער הגבעות כלפי הפלסטינים תושבי יהודה והשומרון, תוך שהם נוטלים השראה מהתיאולוגיות של הרב מאיר כהנא והרב יצחק גינזבורג: הפעלת אלימות פיזית כלפי הפלסטינים. האלימות נעשית לא אחת תוך הכאה באמצעות אלות וצינורות, ותוך הפעלת גז פלפל. האלימות מופעלת לא אחת כלפי נשים, זקנים, ילדים, ואפילו תינוקות. לעתים נוקטים נערי הגבעות בדרך של ירי. נערי הגבעות נוקטים דרך שגרה ביידוי אבנים, לרבות לבתים ומכוניות, באופן הגורם פציעה, לרבות של ילדים. הם נוקטים בניפוץ שמשות של בתים, חנויות וכלי רכב, ובהצתה של כלי רכב (בין השאר בדרך של ניפוץ שמשותיהם והשלכת בקבוקי תבערה לתוכם). הם פוגעים ברכוש (טרקטורים, גנרטורים, משאבות מים, צינורות מים, מכלי מים, דודי שמש, פאנלים סולריים, הצתת מבני משק, וכו'). לא אחת, הם עורכים פוגרומים במקומות היישוב של הפלסטינים (באמצעות שימוש בנשק חם, הצתות, הרס רהיטים ומבנים, וכו'). הם מגרשים פלסטינים משטחי המרעה שלהם. הם מציתים שדות. הם מונעים מהפלסטינים את האפשרות להגיע לשדותיהם כדי לעבדם ולמטעי הזיתים שלהם כדי למסוק את זיתיהם. הם עוקרים מטעי זיתים ומשחיתים עצים. הם הורגים כבשים. [הם משתלטים על אדמות באמצעות עדרים](#) ("עכשיו יש למתנחלים שיטה חדשה: הם מביאים פרות וכבשים ואומרים – איפה שהפרות והכבשים הולכות, זה שלנו. וככה הם משתלטים על שטחים ענקיים"). הם פוגעים במקורות המים של הפלסטינים (השתלטות על בארות, הרעלת בארות, אטימת בארות). הם פוגעים פיזית בפעילי שמאל הבאים לעזרת הפלסטינים, והם פוגעים בכלי הרכב של פעילי השמאל.

מקרב אנשי נוער הגבעות יצאו גם פעולות "תג מחיר". כפי שכתב השופט יוסף אלרון בפרשת [בן אוליאל](#) (2002). בשנים 2009–2013 כללו פעולות אלה "הצתת רכוש השייך למוסלמים ולנוצרים תוך ריסוס כתובות בעלות תוכן פרובוקטיבי ומתריס. באמצעות פעולות אלו, ביקשו להוביל לתסיסה בקרב האוכלוסייה הערבית והפלסטינית אשר תאלץ את כוחות הביטחון והמשטרה להפנות את משאביהם להשבת הסדר והביטחון על כנו. מטרת העל של דרך פעולה זו הייתה להרתיע את מקבלי ההחלטות במדינת ישראל מפניו יישובים ומאחזים בשטחי יהודה ושומרון". פעילי "תג מחיר" פעלו כארגון טרור שחתר לכך "שמדינת ישראל תתנהל בהתאם לחוקי התורה". עוד עולה מפסק הדין כי קודם לפעולה שבה גרם למותם של שלושה מבני משפחת דוואבשה ולפציעה קשה של תינוק המשפחה, עמירם בן אוליאל ריסס על קירות שבסביבת הבית את המילה "נקמה", צייר סמל מגן דוד וכתר, וכן ריסס את המילים "יחי המלך המשיח", הכול ברוח התיאולוגיות של הרבנים גינזבורג וכהנא.

הצבא פועל בשיתוף פעולה הדוק עם נערי הגבעות ומגן עליהם בכל עימות שלהם עם הפלסטינים. ארגוני זכויות אדם מדווחים [שוב ושוב](#) על התעלמות הצבא ממעשי אלימות של נערי הגבעות כלפי פלסטינים תושבי השטחים, ועל הימנעות של הפלסטינים מדיווח למשטרה על מעשי אלימות כאלה.

גם המשטרה מסייעת באופן צמוד לנערי הגבעות: לא רק שהיא נמנעת בהתמדה למצות עמם את הדין בעקבות מעשי האלימות שלהם; לא אחת היא מתנכלת לפלסטינים הנופלים קרבן למעשיהם. זאת, בהמשך לעשרות שנים שבהם המשטרה נמנעה מלאכוף את החוק על המתנחלים ביהודה ושומרון, פרקטיקה שתועדה גם על ידי מבקר המדינה, וכן בדו"ח מיוחד שכתבה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה לשעבר, יהודית קרפ, ב-1982. יתר על כן, כאשר פעילי תנועות שמאל חשים לעזרתם של הפלסטינים, אשר להם מתנכלים נערי הגבעות, לא אחת המשטרה והצבא פוגעים בפעילי השמאל, וזאת בדרך של הפעלת אלימות כלפיהם ואף מעצרים לשעות ארוכות. במקרים שבהם הצבא מנסה לפעול לאכיפת החוק על המתנחלים, אלו אינם נרתעים מלהגיב באלימות.

נערי הגבעות גם זוכים במאבקיהם לתמיכה בלתי־מסויגת של אנשי המנהל האזרחי בשטחים, למשל בדרך של הוצאת צווי איסור בנייה המכוונים נגד הפלסטינים, הטלת איסור על הפלסטינים להתחבר למים ולחשמל, החרמה של ציוד חיוני, ואיום מתמיד בהוצאת צווי הריסה.

פתחתי בכך שהימין מייחס את יחסו של העולם לישראל לאנטישמיות. ניתן לטעון שאחת הסיבות להתגברות האנטישמיות בעולם בשנים האחרונות היא התנהגותה של ישראל כלפי הפלסטינים בשטחים. אם הטעון הזה נכון, כי אז ישראל תורמת להתנהגותה להתגברות האנטישמיות, ואחר כך היא מציעה טיעון מהותני שלפיו האנטישמיות אינה תגובה למעשים מסוימים של בני אדם, אלא טבועה בנפשותיהם של מי שאינם יהודים. מהלך מסוג זה אהוב במיוחד על דוברים ישראלים הנמנים על הימין: המקרבן שמציג עצמו כקרבן על לא עוול בכפו.

מני מאוטנר הוא פרופ' אמריטוס בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב.

mautner@tauex.tau.ac.il